

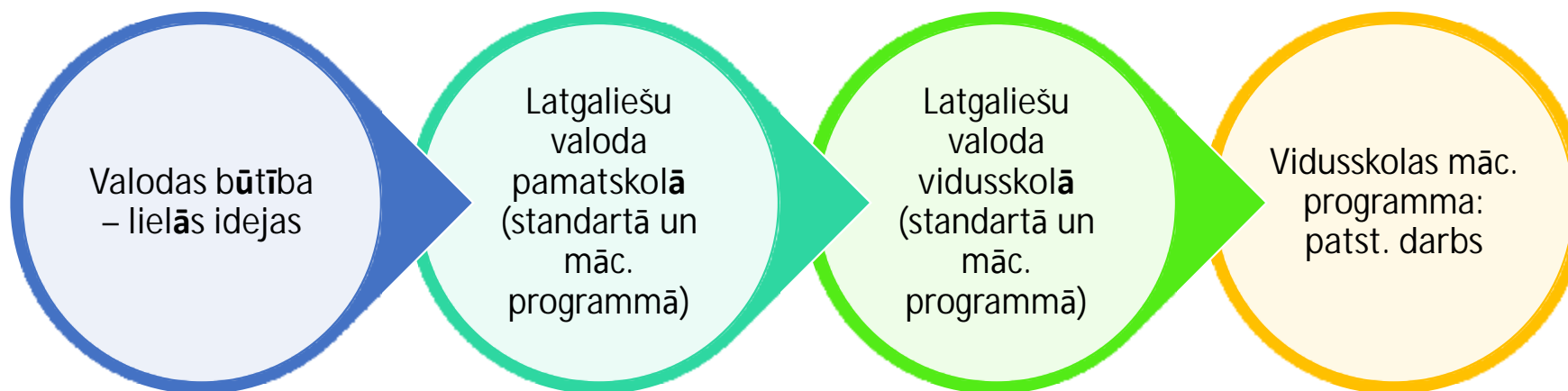
Izloksne, dialekts, reģiolekts, latgaliešu rakstu valoda – kas jauns jaunajā latviešu valodas mācību saturā?

prof. Sanita Lazdiņa

17.12.2019.

LVLSA kursi "Mācīšanās lietpratība,
īstenojot mācību saturu valodu jomā un kultūras izpausmes un pašizpausmes
mākslā"

Abu nodarbību struktūra

Latviešu valodas mācību satura pamats – lielās idejas

Kopīgais un atšķirīgais pamatskolā un vidusskolā

Lielās idejas pamatskolā un vidusskolā

Mēs sazināties klausoties, lasot, runājot un rakstot, lai uzzinātu un sniegtu informāciju, paustu emocijas un veidotu attiecības.

Katrai saziņas situācijai ir konteksts, kas nosaka teksta saturu, formu un ietekmē noteiktu valodas līdzekļu izvēli.

Dzimtā valoda ir citu valodu apguves pamats, savukārt citas valodas palīdz labāk saprast dzimto valodu.

Valoda un teksti mums palīdz izzināt un saprast pašiem sevi, apkārtējo vidi un kultūru.

Teksta radīšana ir jēgpilns process, kura laikā autors izmanto savu un citu pieredzi, rada jaunu informāciju; plāno, veido, pilnveido un prezentē tekstu.

Valodas ir sistēmiskas: skaņas un rakstzīmes veido vārdus, vārdi veido teikumus un izteikumus.

Radoši darbojoties ar skaņām, vārdiem un teikumiem, mēs veidojam izpratni par valodu un tās uzbūvi.

Jebkura dzīva valoda ir mainīga, un tai ir raksturīgi vairāki paveidi: literārā valoda, sociolekti un reģiolekti.

Valodā mēs atspoguļojam sevi, savu piederību, uzskatus un vērtības.

Mediji konstruē realitāti un ietekmē veidu, kā sabiedrība redz pasauli.

Detalizēti analizējot medijos izmantotos valodas līdzekļus, varam noteikt ietekmes un manipulācijas paņēmienus.

Katru tekstu raksturo noteikta stila vai vairāku stilu pazīmes.

Dažādu tekstu izpratne un veidošana ir nepārtraukts radošs process, kurā tiek iegūta jauna saziņas pieredze un iepazīta valodas daudzveidība.

Valoda ir zīmju sistēma, kas sastāv no vairākiem savstarpēji saistītiem valodas līmeņiem.

Ar valodas palīdzību mēs domājam un paužam savas domas citiem.

PAMATSKOLA

SKOLA
2030

Latgaliešu valodas vieta latviešu valodas saturā pamatskolas posmā

Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi
1	2
1.1.1. Spriež par valodas nozīmi cilvēku dzīvē, lietojot terminus "dzimtā valoda" un "valsts valoda".	1.1.1. Pamato latviešu valodas nozīmi Latvijas sabiedrībā un savā dzīvē, kā arī dzimtās valodas nozīmi citu valodu apgūvē.
3.1.2. Saklausa un skaidro ģimenē vai tuvākajā apkārtnē lietotos, no literārās valodas atšķirīgos vārdus, piemēram, sarunvalodas vārdus, izlokšņu vārdus, citu valodu ietekmē radušos vārdus.	3.1.2. Saklausa un skaidro ģimenē un tuvākajā apkārtnē lietotos, no literārās valodas atšķirīgos vārdus, piemēram, sarunvalodas vārdus, aizguvumus, izlokšņu vārdus vai vārdus, kas rada emocionālo ekspresiju. Pamato to lietojumu saziņā.

Pamatskola: mācību programmas paraugs (darba versija)

2.1. Manas ģimenes, pilsētas, novada valodu pasaulē

Kas ir latviešu valoda citu valodu vidū?

Pilnveidojot 1. klasē gūtās zināšanas par dzimto/-ajām valodu/-ām un valsts valodu, veidot izpratni par latviešu valodas un citu valodu nozīmi, daudzveidību; tostarp zīmju valodu.

Pamatskola: mācību programmas paraugs (darba versija)

3.1. Es – valodu detektīvs

Kā pētīt savu un citu valodu?

Pilnveidot sapratni par jēdzieniem “mana valoda, ģimenes valoda, mātes/tēva valoda, valsts valoda”, pilnveidot prasmi stāstīt par savu valodu un savu valodas/-u mācīšanās pieredzi.

Mana dzimtā valoda, manas valsts valoda

Savas valodas
pētnieks.

Skolēni veido prāta vētru par jēdzieniem mana valoda, dzimtā valoda, ģimenes valoda, mātes/tēva valoda, valsts valoda, otrā valoda, svešvaloda. Pārrunā katru no jēdzieniem, veido teikumus ar šiem vārdiem vai vārdu savienojumiem.

Kas ir dzimtā valoda? Iepazīstas ar dažādu autoru darbiem, kas rakstījuši par savu dzimto valodu. Atstāsta izlasīto pēc kopīgi izveidota plāna.

Pēta savu valodu. Uzzina mājās, kādus neparastus vārdus ir runājis agrā bērnībā, ko tie nozīmēja, uzdod klasesbiedriem minēt šos vārdus. Izveido savas klases skolēnu skaidrojošo "Bērnu valodas vārdnīcu". Vārdus sakārto alfabēta secībā.

Atbild uz jautājumiem par savu šī brīža latviešu valodu (Vai valodā vienmēr lieto pieklājīgus vārdus? Kādus jaunus vārdus ir iemācījies/-usies no nesen izlasītas grāmatas/mācību grāmatas? Ja latviešu valoda nav dzimtā valoda: kad ir sācis/sākusi mācīties latviešu valodu, vai tas sagādā grūtības, kāpēc utt.).

Atceras un stāsta, ko 2.klasē ir mācījušies par valsts valodu.

Raksta nelielu radošu darbu (pārdomas) par savu dzimto valodu vai valsts valodu; ja vēlas, ilustrē to.

Pārskata, labo savu uzrakstīto pēc izvirzītiem kritērijiem, kļūst par savas valodas pētnieku (Atrodi tekstā tos vārdus, kuru izruna nesaskan ar rakstību. Pārskati, vai teikumu beigās esi lietojis atbilstošas pieturzīmes? utt.).

Iepazīstas ar dažādu autoru darbiem, kas rakstījuši latviešu valodas izloksnēs vai latgaliešu rakstu valodā, cenšoties saskatīt un izprast no literārās valodas atšķirīgo vārdu nozīmi (var izmantot arī dziesmu tekstus un video fragmentus). Deklamē dzejoļus.

VIDUSSKOLA

OPTIMĀLAIS LĪMENIS

SKOLA
2030

Latgaliešu valodas vieta latviešu valodas saturā vidusskolas posmā (lielās idejas)

Jebkura dzīva valoda ir mainīga, un tai ir raksturīgi vairāki paveidi: literārā valoda, sociolekti un reģiolekti.

Vidusskolas latviešu valodas mācību saturā ir iekļauti temati un paredzētas darba formas ar mērķi domāt, spriest un izprast valodas nevien dabīgumu un bagātību. Tā kā latviešu valoda ir dzīva valoda, tad tā ir mainīga, jo to lieto dažādu vecumu un profesiju cilvēki, turklāt dažādos Latvijas reģionos. Šie cilvēki savukārt ietekmējas no citiem runātājiem (arī citās valodās un ārpus Latvijas). Tikai mirušām valodām, piemēram, latīņu valodai, nav novērojama varietāte, šai valodai ir raksturīgs nemainīgums, tā ir zināmā mērā iekapsulējusies un līdz ar to - arī neattīstās.

Latviešu valodai kā citām dzīvajām valodām pasaulē ir raksturīgi savi reģionālie un sociālie varianti. Reģiolekts ir jēdziens, kuru valodnieki lieto, lai atklātu mūsdienās reģionos dzīvojošo cilvēku valodas īpatnības, proti, cilvēku runātajā valodā reģionos ir vērojamas gan seno izlokšņu, gan latviešu literārās valodas, gan sarunvalodas, gan arī vēl citu kontaktvalodu pazīmes. Savukārt sociolekts ir valodas paveids, kuru lieto noteikta sociāla grupa, pašus jauniešus ieskaitot. Noteiktas sociālās grupas, sazinoties arī latviešu valodā, lieto specifiskus vārdus, izteicienus, dažkārt arī teikumu konstrukcijas u.tml. Apgūstot šos tematus latviešu valodas kontekstā, jaunieši mācās izprast, kāpēc visi cilvēki nelieto vienādu latviešu valodu, kā sociolekti un reģiolekti atklāj latviešu valodas daudzveidību, proti, daudzveidīgo Latvijas sabiedrību. Tajā pašā laikā viņi mācās apzināties latviešu literārās valodas lietpratības nozīmi un lomu savā turpmākajā izglītības ieguves procesā un profesionālajā dzīvē.

Latgaliešu valodas vieta latviešu valodas saturā vidusskolas posmā (lielās idejas)

Valodā mēs atspoguļojam sevi, savu piederību, uzskatus un vērtības.

Vidusskolas saturā ir iekļauti arī temati par valodas un identitātes savstarpējo sakaru. Jauniešiem ir būtiski apzināties, ka ar savas lietotās valodas starpniecību mēs paužam, kas mēs esam, ar ko nodarbojamies, kādas ir mūsu intereses, aizraušanās, vērtības. Mūsu izskats, apģērbs veido mūsu ārējo tēlu, savukārt valoda, kurā sazināmies, visspilgtāk atspoguļo mūsu personību, mūsu identitāti. Citiem priekšstatu par sevi mēs radām ne tikai ar savu uzvedību, rīcību noteiktā situācijā, bet arī ar valodu - ko un kā mēs runājam vai rakstām saziņā ar citiem, tostarp, izmantojot sociālos medijus. Mācību priekšmeta saturā ir uzsvērts arī jautājums par skolēnu individuālā valodas stila izkopšanu, par spēju reprezentēt sevi citiem ar neparastiem, spilgtiem valodas līdzekļiem, ar bagātu vārdu krājumu u.tml. Tāpēc ir iekļauts arī tāds mūsdienu valodniecības jēdziens kā *idiolekts* (turpinot sarunu par reģiolektu un sociolektu), kurš kā valodas paveids ir nozīmīgs jaunieša latviešu valodas attīstībā, savas valodas izvērtēšanā un individuālā stila apzinātā veidošanā un izkopšanā.

Latgaliešu valodas vieta latviešu valodas saturā vidusskolas posmā: SR OPTIMĀLAJAM LĪMENIM

1.1. Raksturo valodas situāciju Latvijā, analizējot [Valsts valodas likumu](#), izzinot latgaliešu rakstu valodas un lībiešu valodas statusu, kā arī mazākumtautības valodu lomu Latvijas iedzīvotāju vidū. Vērtē savu un citu personu valodu praktiskā lietojuma situācijās. Piedāvā risinājumu, kā veicināt latviešu valodas lietojumu Latvijas sabiedrībā.

1.2. Klausoties, lasot un vērojot, kā arī apgūstot teorētiskos avotus, nošķir latviešu literāro valodu, izlokšņu valodu un sarunvalodu, izprot sociolektu un reģiolektu nozīmi valodā. Formulē viedokli par latviešu literārās valodas un tās paveidu nozīmi savas latviešu valodas bagātināšanā un attīstībā.

1.3. Pamato viedokli par valodas un kultūras nozīmi identitātes veidošanās procesā, ilustrējot savu izpratni ar piemēriem, kas atklāj dzīves pieredzes, kā arī lasīšanas un kultūras norišu vērojumos iegūtās atziņas. Skaidro, kāda ir latviešu valodas un citu valodu un kultūru nozīme savas patības apzināšanā un reprezentācijā citiem.

Latgaliešu valodas vieta latviešu valodas saturā vidusskolas posmā:

Izdales materiāls: fragments no programmas (optimālajam līmenim)

Uzdevums: lasīt un sniegt atgriezenisko saiti – kā latviešu valodas mācību stundās varētu tikt integrēts reģionālais konteksts?